

Makten utan mål

Den ryska revolutionen för fyrtio år sedan var inte en av de revolutioner av folket och för folket som efter de amerikanska och franska upproren i slutet av 1700-talet setts som led i nationernas strävan till frigörelse. Tvärtom genomfördes den av en minoritet och avsåg att föra denna minoritets ledare till styret; den riktade sig snarast mot den majoriteten som enligt de samtidigt hållna fria valen företrädde en överväldigande rysk opinion. Revolutionen var därför en utmaning mot liberalismen, mot dess tro på det successiva framsteget i folkstyrelsens och frihetens hägn.

Revolutionen var också en brytning med härskande socialistisk åskådning. Enligt denna skulle det av industrialiseringen frambragta proletariatet såsom folkets massa omforma samhället i socialistisk riktning; vad som ägts och kontrollerats av ett fåtal skulle bli allas egendom. Den ryska omvälvningen innebar tvärtom att i en av Europas minst utvecklade stater, en stat där blott några få procent av folket arbetade i industrin, ledningen av rationaliserings- och industrialiseringsprocessen skulle ges åt ledarna av denna grupp; industrialiseringen, enligt Marx socialismens förutsättning, skulle äga rum i en socialiserad stat, i socialistisk regi.

Liberaler och socialister runt om i världen kunde därför, från delvis helt skilda utgångspunkter, fördöma revolutionen. Den var odemokratisk, den var ett förnekande av i Västerlandet utbildad och av arbetarpartier godtagen socialistisk doktrin. Men många räknade med, många hoppades på att trots allt kommunisternas maktövertagande på lång sikt skulle leda till att de tankar som i demokratierna ansågs representera framsteget skulle segra i Ryssland, ja, kanske i Ryssland för första gången i historien vinna en avgörande och definitiv seger.

Ty dessa tankar var revolutionsmännens paroller och rättfärdigande. Det var nödvändigt, sade de, att ett fåtal tog makten, eliten, de engagerade, de klassmedvetna, som var beredda och skickade att genomföra vad den stora majoriteten osäkert och trevande sökte och som alltså stod i förbund med historien. Vad man ville var vad i grunden alla utom ett fåtal av sin rikedom eller sin sociala position fördärvade ville: frihet, jämlikhet och broderskap. Det gällde blott att handla snabbt och hänsynslöst för att hastigt komma till det stora målet. Minoriteten, eliten,

de som grep makten skulle inom kort, inom några år eller några årtionden, få absolution genom allas fria anslutning till den väldiga omdaning. Genvägen till utopins realiserande var endast känd av ett fåtal, de mest insiktsfulla och brinnande i anden, men de visste besked.

Vad betydde då de stora framtidsorden? Jämlikhet, skrev Lenin några månader före upproret, kunde omedelbart förverkligas. Alla skulle få samma lön, ekonomiska och sociala olikheter skulle bort. Inom kort skulle denna jämlikhetstanke kunna få en högre mening: alla kunde få vad de önskade, behovet och inte knappheten blev bestämmande vid fördelningen av överflödet. Broderskap: alla nationer hade rätt att styra sig själva, och som ett första steg mot mänsklighetens förbrödring borde folk som var underkastade det gamla Ryssland frigivas. Friheten var det största av de stora orden. Efter det korta skedet av maktkoncentration skulle komma den mest fullständiga folkstyrelse med total yttrandefrihet, allmän rösträtt, folkomröstning, rätt att avsätta ämbetsmän och representanter, lokal självbestämmanderätt. Och litet längre fram — om några årtionden, sade de mera försiktiga teoretikerna — kom frihetens sanna rike genom statsstyrelsens fullständiga avskaffande. Människorna skulle leva i frivillig samverkan, i ett välstånd som möjliggjorde tillfredsställelsen av alla intressen, men som framför allt skulle vara grunden till ett rikt, individualiserat andligt liv.

Efter fyrtio år är honnörorden desamma, men de betyder helt andra ting. Redan tidigare hade orden i den idealistiska metafysikens verkstad gjorts tvetydiga och smidiga, efter hand kunde de få betydelser helt motsatta de ursprungliga och vardagliga. Jämlikhet blev en logisk konsekvens av statsäganderätten, oberoende av om några förtjänade miljoner och andra levde i nöd. Broderskap blev underkastelse för de ryska härskarna: "Vill du inte vara min bror, slår jag in skallen på dig." Frihet blev, på samma sätt, något som kunde vinnas genom fulländning av tvånget. De tio folk som undertrycktes blev därmed frigjorda och medlemmar av frihetens broderskap. Rösträtt blev rätt att rösta på sina herrar, yttrandefrihet rätt att tala och skriva på dessa herrars direktiv. På en punkt förändrades verkligen själva språkbruket. Att tala om statens avskaffande blev ett kätteri, som försvann med avrättningen av den första generationens

teoretiska ledare.

Det förblivande är vad som en gång sades vara ett medel på kort sikt: rationaliseringen, industrialiseringen, tekniken, makten. Den senaste triumfen symboliserar denna utveckling. Det talas ömt och sentimentalt om rymdhunden, "den lilla dammen" som med ofattbar hastighet kastas kring jorden. Djuret har, så långt möjligt, förvandlats till en maskin: ett levande väsen i tvångströja inom sitt fängelse, dresserat till automat, försett med de provinstrument som gör det möjligt att mäta alla reaktioner. En liknande perfektion söker man med allt bättre redskap, allt större precision bibringa det ryska folket; på vissa ord eller gester

skall detta folk, liksom Pavlovs väluppfosttrade djur, känna och handla som härskarna vill att det skall känna och handla. "Den lilla dammen" trivs, sägs det, och hon har sannolikt lärt sig att inte göra annat; så skall folket läras trivsel i lydaktighet utan reflexion, i handlande utan ansvar. Folket som maktens maskin är instrumentet framför andra, den mest förfärande av alla tekniska nyheter.

Julien Benda skildrade för trettio år sedan vad han kallade mänsklighetens imperialism, en kollektiv maktvilja utan tro eller tanke på den enskilde, på moralisk förbät-

ring eller intellektuell fördjupning, på ett inre liv. Han skrev om hur kollektivet, "sammansvetsat till en enda armé, en enda fabrik, med känsla blott för prestationer, disciplin, uppfinningar, med avsky för varje fri och självständig verksamhet" skulle nå "ett storslaget herravälde över den materia, som omger det, ett stolt medvetande om sin makt och sin storhet" — "och historien kommer att le vid tanken att Sokrates och Jesus dött för detta släkte". Denna vision av makt utan mening, tro och mål skrämmer oss kanske mera än själva maktens väldighet.